

# Актуальні питання розвитку Збройних Сил України

УДК 351:35

В.Ю. Богданович<sup>1</sup>, І.Ю. Свида<sup>2</sup>, А.Л. Висідалко<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Національна академія державного управління при Президентові України, Київ

<sup>2</sup>Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ

## АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО ВСЕБІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БЕЗПЕКОВОГО СУПРОВОДУ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

*Проаналізовано та розкрито зміст комплексного використання силових та несилових засобів, що активно використовуються провідними країнами світу для захисту своїх національних інтересів, показано залежність ефективності безпекового супроводу реалізації національних інтересів від всебічного забезпечення сфери національної безпеки: системи управління та комплексного використання силових та несилових засобів протидії загрозам реалізації національних інтересів.*

**Ключові слова:** національні інтереси, організація системи управління, інформаційний процес, результативність системи управління забезпечення національної безпеки, параметри оцінки ефективності, всебічне забезпечення, силові та несилові засоби.

### Вступ

**Постановка проблеми.** Стаття присвячена аналізу питань щодо підвищення ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки України (СЗНБУ) в умовах дії різного роду небезпек та загроз. Дана проблема обумовлена неефективністю функціонування та відсталим розвитком СЗНБУ, невизначеністю факторів, що мають найбільший вплив на оцінку безпекового супроводу реалізації національних інтересів України, не розробленістю інформаційно-аналітичного забезпечення щодо підтримки прийняття рішень.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У [1 – 4] концептуально викладено методологічні основи системних досліджень проблем національної безпеки України. Отримано результати, що дозволяють розробити наукове підґрунтя для просування та захисту національних інтересів України в сучасній геополітичній обстановці. Визначено особливості функціонування системи забезпечення національної (воєнної) безпеки України в умовах позаблоковості, запропоновані концептуальні підходи до розробки механізму безпекового супроводу реалізації національних інтересів.

У [5] розроблені теоретико-методологічні основи, теоретичні засади організації, інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки ефективності стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки.

У [12] зазначається незадовільний стан системи забезпечення національної безпеки. Пропонується впровадження новітніх інформаційних технологій,

виробництво конкурентоспроможного національного інформаційного продукту та посилення функціональної спроможності стратегічної ланки управління сектором безпеки і оборони, підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення для протидії загрозам реалізації національних інтересів.

**Невирішена раніше проблема.** У наведених публікаціях та інших наукових працях, з якими змогли ознайомитися автори, не проаналізовані та не систематизовані загальні фактори, необхідні для оцінки ефективності безпекового супроводу реалізації національних інтересів автоматизованою системою інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень щодо обґрунтування завдань для суб'єктів СЗНБ, що залучаються до сумісної протидії загрозам реалізації національних інтересів.

**Метою** даної статті є аналіз можливостей СЗНБ України з метою розкриття факторів, що комплексно її характеризують та суттєво впливають на оцінку ефективності безпекового супроводу реалізації національних інтересів.

### Викладення основного матеріалу

Реальну загрозу суверенітету, територіальній цілісності, політичній та економічній незалежності більшості країн, що не мають власного, адекватного сучасним загрозам оборонного комплексу, несе, перш за все, агресивна економічна експансія окремих країн, загострення боротьби за природні ресурси, різке коливання світових цін на енергетичні та інші продукти, що призводить до розбалансування національних економік, посилення їхньої боргової

залежності [24]. Основним інструментом, для усунення наведених недоліків може стати «безпечовий супровід реалізації національних інтересів» [4], який повинен базуватися на:

політиці позаблоковості;  
використанні гарантій безпеки, наданих Україні за добровільну відмову від ядерної зброї;  
взаємовигідному стратегічному партнерстві;  
ефективній співпраці з міжнародними організаціями та союзами на основі балансу інтересів;  
активній участі у створенні нової системи колективної безпеки в європейському просторі та т.ін.

Аналіз поняття «безпечовий супровід реалізації НІ України» показав, що для комплексного оцінювання безпекового супроводу реалізації НІ, необхідно враховувати оцінку всебічного, загального забезпечення, яка може характеризуватись двома інтегруючими показниками:

всебічної підтримки процесу управління щодо забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ України;

комплексного використання військових та невійськових сил та засобів забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ України.

Таким чином, пропонується подальший аналіз щодо можливостей та стану СЗНБ України провести за двома напрямками:

- проаналізувати та визначити параметри, що комплексно можуть характеризувати, з теоретичної точки зору, систему управління, порівняти їх, шляхом зіставлення, з параметрами, що характеризують стан діючої СУ ЗНБ для визначення ключових факторів, що впливають на оцінку забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ України;

- проаналізувати та розкрити зміст комплексного використання силових та несилових методів та засобів, що активно використовуються провідними країнами світу для захисту та впровадження своїх НІ, зіставити інтегруючий показник комплексного використання силових та несилових методів та засобів зі станом відповідного механізму, що діє в Україні, систематизувати фактори, що впливають на оцінку забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ України.

**Аналіз та визначення параметрів, що комплексно характеризують систему управління забезпечення національної безпеки.**

З метою виявлення спроможності процесів управління до інтеграції та адаптації, механізму взаємодії функцій, їх підпорядкованості, що важливо при дослідженні програмно-цільових методів управління, застосовується метод, який спрямований на виявлення процесу прийняття рішень. З цієї точки зору, СУ ЗНБ - цілісна система підтримки прийняття рішень для оперативного та стратегічного управління складовими підсистемами держави, що дозволяє представити державу як модель відкритої системи, входами якої буде перелік НІ, внутрішні та зовнішні загрози НІ, методи реалізації НІ, а виходами — результати протидії та стан складових та дер-

жави як системи в цілому. Формування цілей СУ ЗНБ здійснюється СЗНБ, як системою вищого рівня. Якщо розглядати управлінську підсистему як окрему систему, то її власні цілі – ефективне забезпечення безпекового супроводу реалізації національних інтересів [1 – 4]. Існує два підходи щодо визначення та оцінки якості роботи системи управління, а саме, коли показник ефективності процесу управління визначається:

співвідношенням поставлених цілей і фактичного рівня їх досягнення [30];

співвідношенням результативності та витрат ресурсів на її функціонування.

Для оцінки якості роботи СУ ЗНБ, дослідники проблем національної безпеки України, показник ефективності процесу управління визначають із співвідношення результативності та витрат ресурсів на її функціонування [1 – 4].

**Витрати ресурсів** – обсяг матеріальних затрат та людських (високоінтелектуальних) ресурсів, задіяних для забезпечення функціонування СУ ЗНБ. *Матеріальні ресурси*, з точки зору системи, повинні бути *мінімізовані*, людські ресурси повинні бути мінімізовані лише в чисельному аспекті, в зв'язку з тим, що їх якісні показники залежать від особистих якостей людей, що задіяються в системі. Таким чином, оптимальним при визначенні витрат ресурсів є компроміс між затратами матеріальних та людських ресурсів, що необхідно враховувати при аналізі та оцінюванні ефективності СУ ЗНБ України.

В [28], опираючись на відкриті джерела інформації, проводиться аналіз, зіставляючи **фінансові витрати** розвідувальних органів провідних країн світу і України. З системної точки зору, дослідження динаміки (історії) змін державних фінансових витрат на розвідувальні органи, достатньо для того щоб зробити висновки про організаційні зміни та пріоритети щодо забезпечення розвідувальної діяльності в умовах фінансових обмежень. Фінансування Служби зовнішньої розвідки (СЗР), Головного управління розвідки Міністерства оборони України (ГУР МО) та розвідувального органу Адміністрації Державної прикордонної служби України (АДПС) достатньо динамічно зростає, але ефективність роботи не покращується. В Україні динаміка витрат на розвідувальну діяльність корелюється з динамікою витрат на оборону. Це обумовлено тим, що значний об'єм розвідувальної діяльності здійснюється або в інтересах оборони, або силами військових структур. Зменшення військових витрат відбивається на бюджеті розвідувальних структур, що входять до складу міністерства оборони, і веде до неадекватного перерозподілу витрат. У порівнянні з провідними країнами, фінансування СЗР, ГУР МО та АДПС є вкрай малим та повністю відкритим, так як в інших країнах публічно декларуються лише сумарні показники. В Україні розвідувальні структури діють *автономно* і їх бюджетування здійснюється відповідно до бюджетного кодексу за тими ж правилами, що й для інших держа-

них установ, що з системної точки зору, цілком неправильно, не враховується призначення та режими функціонування розвідувальних органів, в зв'язку з цим, вимоги бюджетного кодексу не завжди враховують специфіку фінансування розвідувальної діяльності. Крім того, на цей час в Україні немає управлінських структур необхідних для фахового опрацювання питань бюджетного фінансування діяльності розвідувальних органів. Зважаючи на те, що в СУ ЗНБ на єдиному ієрархічному рівні, відповідно до законодавчо закріпленого місця цілей, завдань та функцій в державі, розташовані розвідувальні, контррозвідувальні, правоохоронні органи, органи воєнної організації держави, то суб'єкти управління, як єдина системи управління забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ, мають загальні недоліки, як функціонального так і структурного характеру, що негативно впливає на роботу як окремо суб'єктів так і їх узгоджену взаємодію у складі СУ ЗНБ. Таким чином, можна зробити висновок, що від організації фінансових та інших матеріальних витрат суб'єктів СЗНБ України залежить критерій ефективності забезпечення безпекового супроводу реалізації національних інтересів. Більш детальніше фактор, що характеризує *надмірну затратність та неузгодженість при виділенні ресурсів для нейтралізації загроз* буде розглядатись в наступних публікаціях.

**Результативність СУ ЗНБ** може виражатись через конкретні результати – це різниця між моделями майбутнього стану і тим, що отримано в дійсності. Іншими словами, результативність СУ ЗНБ може вимірюватись через досягнення цілей щодо забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ. Результат управління може бути нульовим, якщо дійсний стан системи співпадає зі сценарним прогнозом, позитивним і негативним. Як зазначалось в попередній статті «Аналіз можливостей системи забезпечення національної безпеки щодо безпекового супроводу реалізації національних інтересів» СЗНБ України перебуває в «стані рівноваги на низькому рівні», іншими словами результативність СУ ЗНБ України нульова. А враховуючи те, що прогнозне моделювання в цій сфері не проводиться або якщо і проводиться, то *інформаційний процес* – моніторинг, аналіз, моделювання, планування, впровадження, в стратегічній ланці управління, здійснюється з запізненням або з великою похибкою, про що свідчать дослідження науковців сфери національної безпеки України [1-6, 8-10]. В зв'язку з цим, можна зробити висновок, що результат управління в СЗНБ України є повністю негативним.

Якщо СУ ЗНБ - цілісна система підтримки прийняття рішень призначена для оперативного та стратегічного управління складовими підсистемами держави, про що мова йшла на початку, то результативність такої системи цілком залежить від того, як протікає її інформаційний процес, етапи якого, з функціональної точки зору, і будуть визначати її результативність та характеризуватись наступними загально системними характеристиками:

1. **Чутливість**, що характеризує здатність фіксувати будь-які відхилення від запланованого курсу на досягнення цілей щодо забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ. Тобто це **показник реакції** СУ ЗНБ на внутрішні та зовнішні загрози. Оптимальним значенням для оцінки чутливості СУ ЗНБ є значення близьке до максимального, але не максимальне, оскільки в цьому разі можливе реагування на фоні або стохастичні відхилення, що зазначалось раніше при розгляді систем зі зворотнім зв'язком, які потребуватимуть невиправданих витрат ресурсів;

2. **Стабільність** – параметр, що *характеризує: а) мінімізацію* ймовірності помилок у функціонуванні СУ ЗНБ; б) негативні наслідки помилок у режимі безпекового супроводу реалізації НІ до моменту генерації компенсаційної корекції (нейтралізації). Стабільність СУ ЗНБ розкривається **через високу життєздатність, гнучкість, адаптивність до швидких змін** та визначається своєю організаційною структурою, рівнем керованості, технічним та фінансовим забезпеченням. Оптимальним значенням параметру стабільності є максимальне значення.

3. **Живучість** – параметр, що характеризує здатність функціонування СУ ЗНБ в екстремальних, позаштатних режимах, наприклад в форс-мажорних ситуаціях, що загрожують існуванню. Живучість означає наявність *«запасу міцності»*, який забезпечує її стійкість і супротив сильно вираженим загрозам щодо реалізації НІ, наприклад: військові дії, масові акції, протести, терористичні акти. Живучість СУ ЗНБ забезпечується досконалістю інформаційних та комунікаційних систем, прогнозуванням негативних явищ, відверненням їх через вжиття превентивних заходів, розробкою сценаріїв дій у надзвичайних ситуаціях, наявністю резервних ресурсів, а також рівнем професіоналізму осіб, що приймають рішення. В зв'язку з тим, що для підтримання максимального значення живучості необхідне спрямування значних ресурсів, то оптимальне значення живучості залежить від ймовірності надзвичайних ситуацій.

4. **Гнучкість** – параметр, що характеризує здатність СУ ЗНБ пристосовуватись до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі у режимі безпекового супроводу реалізації НІ. Гнучкість проявляється у здатності органів управління не відступаючи від курсу на досягнення стратегічної мети, **оперативно** вносити корективи у програму її реалізації та свою поведінку залежно від змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Забезпечення гнучкості призводить до налагодження нових зв'язків об'єктів підсистеми між собою та з об'єктами системи в цілому, появи нових функцій і, як наслідок - відмирання або трансформації старих і народження нових елементів структури підсистеми. **Гнучкість є інтегральним поняттям**, яке розкривається через множини елементарних здатностей СУ ЗНБ, серед яких можливість: *відчувати зміни в системі та середовищі (чутливість); адекватно оцінювати ці зміни; корегувати*

модель майбутнього стану, зокрема, шляхом перебору можливих варіантів і вибору оптимального; випробувати новачки на їх доцільність; вносити зміни за узгодженою моделлю в програму своєї діяльності, функції та структуру; оформляти зміни із застосуванням організаційно-розпорядчих механізмів. Головною умовою забезпечення необхідного рівня гнучкості є здатність СУ ЗНБ до самоорганізації та самовдосконалення. Оптимальним значенням гнучкості СУ ЗНБ є близьке до мінімального значення, але не мінімальне аби не реагувати на випадкові та фонові впливи та загрози.

5. **Правильна оцінка змін** – параметр, що характеризує здатність ідентифікувати характер відхилення - його значення і напрям. У нашому випадку – здатність аналітиків (співробітників інформаційно-аналітичних структур) адекватно інтерпретувати сигнали зворотнього, компенсаційного та адаптивного зв'язків, про фактичний стан певного фрагменту загальної системи, порівняти його з модельним (сценарним) станом та дати кількісну та якісну оцінку значенню відхилення у розвитку шляхом зіставлення прогнозованого та наявного стану СУ ЗНБ чи її окремого об'єкту. Від точності оцінки змін залежить напрям і темп подальших дій та їх кінцева результативність

6. **Правильність (адекватність) рішення** – параметр, що характеризує напрям і достатність сили компенсаційної корекції. Правильність рішення в державному управлінні залежить від процедури його підготовки та особистих якостей, кваліфікації посадових осіб причетних до його підготовки та прийняття. *Критерієм правильності напряму є оперативність мінімізації виявленого відхилення, а критерієм достатності – мінімальний обсяг витрачених ресурсів.*

7. **Час** - параметр, що характеризує момент надходження сигналу про відхилення та моментом відповіді у вигляді компенсаційної корекції. *При постійній невідповідності, неузгодженості параметрів часу, механізм адаптації призводить до часткової або повної руйнації системи, повної неспроможності адекватно реагувати не тільки на зовнішні, але і на внутрішні загрози. Слід зазначити, що це параметр, що враховує систематичність змін, морфологічний зв'язок очікуваних змін з минулими, періодичність виникнення змін та тривалість (період) розвитку. Більш детальніше параметр часу буде розкриватися в наступних публікаціях.*

Зазначені параметри виступають необхідними умовами виконання управлінських функцій, що характеризують СУ ЗНБ величинами, які вимірюють її певні властивості. Забезпечення дотримання оптимальних значень цих параметрів реалізується організацією системи управління ЗНБ.

**Організаційна структура системи управління** – це цілісна внутрішня картина функціонування СУ ЗНБ, що показує постійні взаємовідносини об'єктів управління між собою, взаємозв'язок і взаємодія яких з необхідністю і достатністю забезпечує вико-

нання покладених на СЗНБ управлінських функцій [8 – 10] щодо забезпечення моніторингу, аналізу, моделювання, планування та впровадження прийнятих рішень. Отже, організація системи управління виступає *інтегруючим чинником управлінського процесу*, який покликаний, з однієї сторони, забезпечувати збалансованість та оптимальне значення параметрів системи управління, з іншого, забезпечити досконалий інформаційний процес, і це є необхідною і достатньою умовою для комплексного врахування параметрів та оцінки ефективності роботи СУ ЗНБ України. На рис. 1 приведено загальний, на думку авторів, механізм, в якому враховуються кроки вибору стратегії і тактики, методів і засобів, суб'єктів визначальних сфер СЗНБ та інформаційного процесу всебічного забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ. Щодо першого кроку визначеного механізму, слід зауважити, що:

стратегія і тактика захисту – тактика породження відповідей на загрози, лише нейтралізація загроз методами та засобами своєї та в межах своєї країни (реактивна система – нейтралізація, знешкодження загроз);

стратегія і тактика нападу – тактика самостійного і агресивного використання невійськових засобів, активного впровадження своїх НІ без очікування появи загроз для породження відповідей на них, активного проведення операцій на території і в ЗМІ іноземних держав з залученням іноземних сил та ресурсів (про активна система); активне впровадження в інших державах своїх національних цінностей.

При виборі стратегії і тактики, які б відповідали лише принципам забезпечення захисту НІ, дослідники, сфери національної безпеки України, пропонують використовувати підхід нейтралізації виявленого зростання рівня воєнної небезпеки шляхом адекватного нарощування можливостей воєнної сфери [20], або шляхом реалізації несилових заходів (табл. 1) [10, 11, 19].

Як зазначалось раніше, кінцевим продуктом на виході СУ ЗНБ є управлінська дія (зв'язок прямої дії) механізму державної влади щодо застосування наявних у системі управління засобів впливу, направлена на досягнення поставлених цілей щодо забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ та розвитку СЗНБ. Управлінську дію забезпечують нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти. *Засоби впливу* представляють собою широкий спектр регуляторів у вигляді законодавчо закріплених процедур, здійснюваних у межах повноважень органів управління так і програм щодо проведення спеціальних операцій в державі та поза її межами і юрисдикцією. Більш детальніше «засоби впливу» будуть розкриватись далі, при аналізі змісту комплексного використання силових та несилових методів та засобів, що активно використовуються провідними країнами світу для захисту та впровадження своїх НІ, зіставленні інтегруючого показника комплексного використання силових та несилових методів та засобів зі станом відповідного механізму, що діє в Україні.

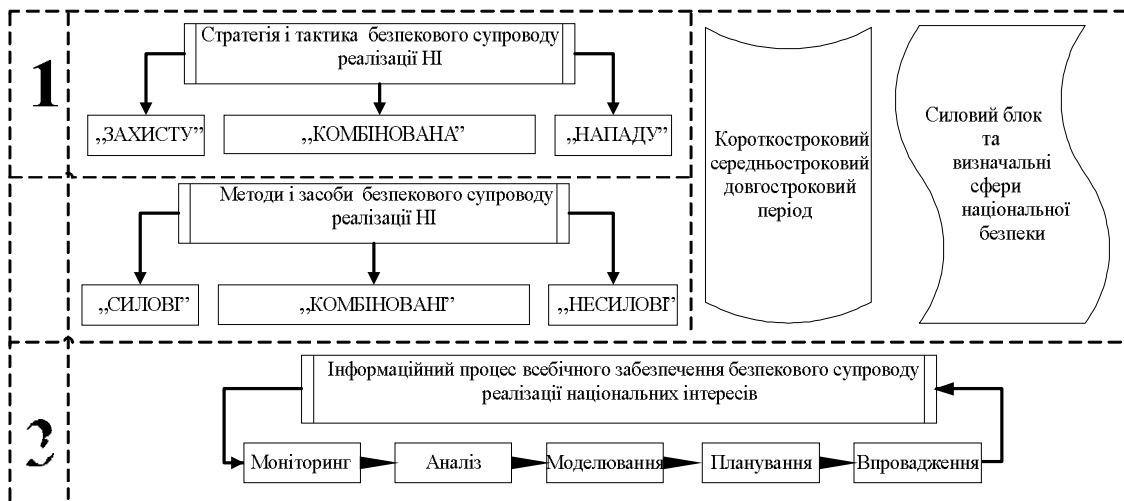


Рис. 1. Загальний механізм всебічного забезпечення безпекового супроводу реалізації національних інтересів

Таблиця 1

Загальний перелік та класифікація силових та несилових засобів реалізації НІ

Силові засоби		Несилові засоби		
Заходи	Тип дій	Сфера впливу	Функції	Відповідальні суб'єкти СЗНБУ
прихованого характеру	силовий тиск	Політико-дипломатична	Формування сприятливої воєнно-політичної обстановки, зміцнення міжнародного положення України	Президент, уряд, парламент, МЗС, РНБО України, інші зовнішньополітичні відомства
	введення миротворчого контингенту під приводом захисту прав людини тощо			
непрямих дій сил спеціальних операцій	проведення локальних спеціальних операцій	Правова міжнародна, правова внутрішньодержавна	Зміцнення законодавчих основ миру та безпеки, правових бар'єрів для розв'язування війн і конфліктів	Парламент, РНБО України, МЗС, Мінюст, Міноборони
	проведення спеціальних акцій	Економічна	Розвиток економічних, торгово-фінансових, науково-технічних відносин, що зміцнюють оборону країни	Мінфін і інші відомства, що відповідають за розвиток основних галузей національного господарства
	блокада шляхів сполучення та т.ін	інформаційно-психологічна	Утвердження поглядів, ідей і переконань, що зміцнюють мир і обороноздатність держави	Міністерства, відомства комітети і т.ін. у справах науки, культури, освіти, релігій; МЗС
підтримка держав-гарантів безпеки та стратегічних партнерів	політична ізоляція країни	Інформаційна	Формування позитивної суспільної думки; використання інформаційних ресурсів для оборони	Державні органи управління інформаційними системами; ЗМІ; інформаційні системи установ
	арешт банківських рахунків окремих персон	Гуманітарна	Подолання духовно-культурних антагонізмів, розвиток суспільних, міжособистісних зв'язків	Міносвіти і науки, Комітет у справах релігій, громадські організації
	заборона в'їзду в країни окремим політикам та бізнесменам цієї країни тощо	Розвідка	Виявлення агресивних намірів, прихованих операцій, захист оборонних секретів	СЗР, ГУР МО України
інформаційного протиборства	спеціальних інформаційних операцій	Суспільна (громадська, неурядова) оборона	Стримання і вигнання агресорів ненасильницьким спротивом	РНБО України, Міноборони, СБУ, громадські організації самооборони
	спеціальних кібернетичних операцій			
	використання протестного потенціалу тощо			

**Силова та несилова підтримка безпекового супроводу реалізації НІ України.** Досвід забезпечення національної безпеки нейтральних держав показує, що протидія загрозам воєнного характеру виглядає найбільш результативною, якщо вона здійснюється сумісними зусиллями силових структур, відомствами,

що здійснюють зовнішньополітичну та економічну діяльність, спецслужбами та лобіюється в інформаційному просторі засобами масової інформації, а також забезпечується проведенням спеціальних інформаційних операцій тощо [33]. Збройні Сили, спецслужби, інші силові структури повинні бути готові до швидко-

го й ефективного реагування на будь-які загрози національній безпеці. Нові *інформаційні технології суттєво змінили стратегію і тактику* застосування військових засобів. Фронтальні зіткнення крупних угруповань військ на стратегічному і оперативному рівнях поступово відходять у минуле. Дистанційний безконтактний вплив на противника стає основним способом досягнення цілей бою та операції. Поразка його об'єктів здійснюється на всю глибину території. Стараються відмінності між стратегічним і тактичним рівнем, наступальними та оборонними діями. Застосування високоточної зброї набуває масового характеру. У військову сферу активно впроваджується зброя на нових фізичних принципах. Широкого розповсюдження набувають асиметричні дії – дії сил спеціальних операцій і внутрішньої опозиції, які дозволяють нівелювати перевагу противника в озброєнні та чисельності його військової компоненти. Як правило, дії сил спеціальних операцій і внутрішньої опозиції створюють постійно діючий фронт на всій території супротивної держави, інформаційні впливи, форми і способи яких постійно удосконалюються. Зазначені зміни знаходять своє відображення в доктринальних поглядах провідних країн світу і проходять апробацію у збройних конфліктах [26].

В [25] визначається, що серед першочергових завдань, є завдання розвитку військового потенціалу на рівні оборонної достатності, але в умовах реальних загроз, представляється доцільним не покладатися лише на силові методи. Згідно чинного законодавства [8, 9], серед основних принципів зовнішньої політики такі:

а) своєчасність та адекватність заходів захисту НІ реальним і потенційним загрозам України, її фізичним та юридичним особам;

б) вирішення міжнародних суперечок мирними засобами,

а враховуючи засади зовнішньої політики [9,12]:

1) забезпечення НІ і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновідомих принципами і нормами міжнародного права;

2) забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів;

3) використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку та ін.

Тоді деескалація зростання рівня небезпеки (загроз НІ), виявленого в ході моніторингу, повинна здійснюватись, першочергово, без використання силових засобів. Слід зауважити, що враховуючи сучасний стан ЗС України та можливості інших військових формувань сектору безпеки і оборони [26], Україна не може забезпечувати безпековий супровід своїх національних інтересів по відношенню до держав, які мають суттєву перевагу у військовій силі.

Тому доктринальні погляди направлені на захист національних та інших інтересів повинні передбачати використання як силових засобів, так і їх інтеграцію з політичними, економічними, інформаційними, гуманітарними та іншими невійськовими заходами, у тому числі із залученням протестного потенціалу населення конфліктуючої держави, а також сил спеціальних операцій та т.ін. [19].

У світі відбуваються кардинальні зміни щодо практичної реалізації НІ. Виключно велике значення при вирішенні геополітичних, воєнно-політичних питань мають несилкові методи та засоби захисту та активного впровадження, в країнах конкурентах, національних цінностей та інтересів свого суспільства. Акценти у використанні методів реалізації національних та інших інтересів зміщуються у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів. Суттєво зростає роль невійськових заходів у досягненні політичних і стратегічних цілей, які в ряді випадків за своєю ефективністю значно перевершують силову складову сектору оборони. З тактичної точки зору, як правило, *несилові заходи* доповнюються *військовими, що мають прихований характер*, у тому числі, реалізацією заходів інформаційного протистояння та запровадженням спеціальних операцій.

Розробкою питань щодо вдосконалення науково-методологічного апарату, пов'язаного з сутністю та функціями несилкових методів та засобів захисту НІ, їх зв'язку з воєнними методами та засобами щодо відстоювання національних цінностей (ЦН), НІ займаються дослідники [1-5, 10, 11, 19, 21-23].

Як зазначалось в попередній статті, розробка моделі «Сектор безпеки і оборони» обумовлена ефективністю впровадження провідними країнами світу механізмів так званих «несилкових дій», «непрямих впливів», «м'якої сили», «м'яких впливів» для забезпечення як захисту так і активного пропагування, нав'язування своїх ЦН, інтересів. У світі розподіл на силові та несилкові засоби впливу відбувся в силу відображення відповідного характеру історичного процесу, пов'язаного з роздвоєнням діяльності суспільств при вирішенні взаємно протилежних задач: забезпечення миру – розв'язання війни.

З філософської точки зору, будь-яка система як явище, має нескінченну множину властивостей і стає засобом тільки в поєднанні з конкретними цілями [18], автор відзначив, що як вважають філософи – засіб є те, що служить цілі. В зв'язку з цим, засоби несилового характеру можуть задовольняти і взаємно протилежні цілі – можуть бути направлені на забезпечення захисту НІ так і можуть активно використовуватись і для підготовки, розв'язання війн, військових конфліктів, для ослаблення та підризу воєнної міцності, знищення воєнних систем та військової сили. До відкритого застосування військової сили частіше під видом миротворчої діяльності та кризового регулювання переходять на окремому етапі для досягнення або закріплення успіху в конфлікті та лише після успішної реалізації

заходів інформаційного протистояння та запровадження спеціальних операцій.

Для того щоб невоєнні засоби ефективно використовувались в інтересах національної безпеки держави, потрібен відповідний державний механізм, який дозволить забезпечити функціонування СЗНБ в режимі безпекового супроводу реалізації національних інтересів. З вище зазначеного слідує, що для забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ, необхідно забезпечити перехід СУ ЗНБ до централізованого всебічного забезпечення процесу реалізації НІ, що розширить можливості СЗНБ України щодо підтримання її стабільності в умовах дії більш широкого спектру загроз, не лише воєнного характеру, а інших деструктивних явищ. Таким чином, при комплексному використанні силових та несилкових засобів, виявлений або прогнозований рівень загроз воєнного характеру повинен усуватися або нейтралізуватися, в першу чергу, невійськовими (політичними, економічними, інформаційно-психологічними і іншими) засобами, а у разі їх недостатньої ефективності, з використанням воєнно-політичних, воєнно-технічних, спеціальних, оборонних та інших засобів для забезпечення визначеного у правовому просторі достатнього рівня воєнної безпеки держави.

На думку авторів статті, до засобів спеціальних операцій, що можуть застосовуватись у вигляді «м'яких», непрямих дій, можна віднести наступні:

інформаційно-психологічні засоби впливу (пропаганда) - друковані та електронні ЗМІ, книги, спеціалізовані журнальні видання, Інтернет, кіно – художнього, документального та рекламного типу;

цілеспрямована підтримка на політичному рівні; підключення дипломатичних зв'язків та каналів впливу щодо реалізації НІ;

цілеспрямована робота СЗР та СБ України щодо проведення спеціальних операцій як на території України так і в інших державах, що заважають та негативно впливають на реалізацію НІ (у всіх сферах прояву держави) - за рахунок витоку інформації, організації видань під прикриттям на основі використання скритої агентури, організації недержавних об'єднань, товариств різних сфер діяльності, організації спеціальних політичних партій (для підтримки та забезпечення реалізації конкретного національного інтересу або групи інтересів);

за рахунок перегляду міждержавних митних відносин;

економічного тиску або спрощення взаємодії, товарообміну, візового режиму;

закриття або прикриття на невизначений термін задалегідь відомих ворожих центрів відкритого та скритого характеру;

закриття або прикриття на невизначений термін легітимних та не зовсім джерел інформації, що негативно впливають на державну політику у сфері забезпечення НІ;

закриття фондів, партій та інших недержавних формувань з фінансуванням з боку держави негативного впливу та т.ін.

В табл. 1 приводиться зведений загальний перелік та класифікація силових та несилкових засобів реалізації НІ.

## Висновки

**Висновки** щодо всебічної підтримки безпекового супроводу реалізації національних інтересів:

1. *Всебічне забезпечення безпекового супроводу реалізації національних інтересів* – фактор, що комплексно характеризує *систему управління та сумісне використання силової та несилової компонент* «Сектору безпеки та оборони» країни.

2. Оцінка якості роботи СУ ЗНБ – показник ефективності, який необхідно визначати з розрахунку результативності та витрат ресурсів на функціонування.

3. Головним завданням СЗНБУ є вибір стратегії і тактики, методів і засобів, суб'єктів визначальних сфер СЗНБ та забезпечення досконалого супроводження інформаційного процесу всебічної підтримки безпекового супроводу реалізації НІ.

**Перспективи подальшого розвитку в даному напрямку.** Подальші дослідження передбачають:

аналіз та розкриття змісту етапів інформаційного процесу та необхідних і достатніх умов для їх досконалого супроводження;

розробку методик оцінки ефективності безпекового супроводу реалізації національних інтересів з урахуванням всебічної підтримки процесу управління та комплексного використання військових та невійськових сил та засобів забезпечення безпекового супроводу реалізації НІ України.

## Список літератури

1. Богданович В.Ю. *Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности государства в военной сфере* : моногр. [Текст] / В.Ю. Богданович. – К.: Основа, 2006. – 296 с.
2. Богданович В.Ю. *Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення* : моногр. [Текст] / В.Ю. Богданович. – К.: Тираж, 2003. – 322 с.
3. Богданович В.Ю. *Теоретичні основи забезпечення національної безпеки України в умовах позаблоковості* : моногр. [Текст] / В.Ю. Богданович, І.С. Романченко, І.Ю. Свіда. – Львів: Акад. СВ, 2011. – 414 с.
4. Богданович В.Ю. *Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України: моногр.* : у 7 т. - Т.1. *Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України* / В.Ю.Богданович, І.Ю.Свіда, Є.Д.Скулиш. – К.: НА СБ України, 2012. – 548 с.
5. Семенченко А.І. *Стратегічне планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки: моногр.* [Текст] / А.І. Семенченко. – К., 2007.
6. Горбулін В.П. *Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: моногр.* [Текст] / В.П.Горбулін, А.Б.Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
7. Дмитриев В.А. *Исследование систем управления. Цикл лекцій* / Москва 2005.
8. Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV *Про основи національної безпеки України (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року N 3200-IV, від 1 липня 2010 року N 2411-VI, від 17 травня 2012 року N 4711-VI).*



9. Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики.-м. Київ, 1 липня 2010 року N 2411-VI.

10. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року №105. СТРАТЕГІЯ національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012).

11. Богданович В.Ю. Модифікація функцій розподіленого між окремими суб'єктами аналітичного центру СЗНБ на основі агрегування інструментальних засобів його інформаційно-аналітичного забезпечення / В.Ю.Богданович // Труды університету. – К., 2012. – № 7. – С. 5-18.

12. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105. СТРАТЕГІЯ національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012).

13. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / М. Месарович, Д. Мако, И. Такахаха. – М.: Издательство «Мир», 1973.

14. Клир Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач / Дж.Клир. – М.: Радио и связь, 1990.

15. Александр Бурьяк. Аналитическая разведка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [bourias.narod.ru](http://bourias.narod.ru).

16. Шиян А.А. Формирование иерархических социальных структур как способ проведения избирательных кампаний. Теория и результаты апробации. Анализ одной избирательной кампании по одномандатному избирательному округу на выборах в государственную Думу России в 1999 году // Политический маркетинг. – 2000. – № 3. – С. 9–42.

17. Статті опубліковані в ГСТК Інтернет на сайті сообщества ТИАРА <http://tiara.narod.ru> (Конотопов П.Ю. Шиян А.А. Анализ террористического акта 11.09.2001).

18. Капто А. Невоенные средства оборонной безопасности России / А. Капто, В. Серебрянников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://antimilitary.narod.ru/antology/serebriannikov/sredstva.htm>.

19. Почепцов Г. Коммуникативные технологии 21 века / Г. Почепцов. – К. Ваклер, – 352 с.

20. Літкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб./ В.А. Літкан, Ю.С. Максименко, В.М. Желіховський, – К.: КНТ, 2006. – 280 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).

21. Романченко І.С. Рекомендації щодо інтеграції зусиль суб'єктів системи забезпечення національної безпеки

для нейтралізації виявлених загроз без застосування силових методів / І.С. Романченко, В.Ю. Богданович, І.Ю. Свида, А.Л. Висідалко // Збірник наукових праць Харківського університету ПС. – Х., 2012. – Вип. 1 (30). – С. 21-33.

22. Бодрук О.С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: моногр. [Текст] / О.С.Бодрук. – К.: НІПМБ, 2001. – 300 с.

23. Арзуманян Р. Кропка Хаоса. Сложное мышление и сеть: парадигма нелинейности и среда безопасности XXI века: монография / Р. Арзуманян.- М.: Издательский Дом «Резнум», 2012. – 600 с.

24. Сицук О. Збройним Силам прописали реформи / О.Сицук // Віче. – 2012. – № 13.

25. Воєнна доктрина України. - Затверджена Указом Президента України від 15 червня 2004 року №648 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року №390/2012).

26. Безма В.М. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір: зб. мат-лів «круглого столу» / В.М.Безма, О.В.Литвиненко. – К.: НІСД, 2011. – 80 с.

27. Дмитренко Г. Підвищення ефективності державної служби в Україні: методологічний підхід / Г.Дмитренко, А.Гошко // Вісник державної служби України. – К., 2000. – № 3.

28. Їжак О.І. Питання забезпечення розвідувальної діяльності в умовах фінансових обмежень: використання досвіду провідних країн для України. Аналітична записка. РФ НІСД у Дніпропетровську Серебрянников [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/896>.

30. «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 № 145-р.

31. Григорова-Беренда Л.І. Зовнішньоекономічна безпека: сутність та загрози / Л.І.Григорова-Беренда // Проблеми економіки. – 2010. – № 2.

32. Гімер Р.Р. Загрози енергетичній безпеці України та заходи протидії їм. Дослідження виконано у І кварталі 2010 року.

Надійшла до редколегії 23.07.2013

**Рецензент:** д-р техн. наук проф. Г.В. Певцов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

## АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ВСЕСТОРОННЕЙ ПОДДЕРЖКИ СОПРОВОЖДЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ

В.Ю. Богданович, И.Ю. Свида, А.Л. Высидалко

Проанализировано и раскрыто содержание комплексного использования силовых и несиловых средств, которые активно используются ведущими странами мира для защиты своих национальных интересов, показана зависимость эффективности сопровождения безопасности реализации национальных интересов от всестороннего обеспечения сферы национальной безопасности: системы управления и комплексного использования силовых и несиловых средств противодействия угрозам реализации национальных интересов.

**Ключевые слова:** национальные интересы, организация системы управления, информационный процесс, результативность системы управления обеспечения национальной безопасности, параметры оценки эффективности, всестороннее обеспечение, силовые и несиловые средства.

## ANALYSIS OF POSSIBILITIES THE SYSTEM OF PROVIDING OF UKRAINE NATIONAL SAFETY IN RELATION TO COMPREHENSIVE SUPPORT OF REALIZATION SAFETY ACCOMPANIMENT OF NATIONAL INTERESTS

V.Yu. Bogdanovich, I.Yu. Svida, A.L. Vysidalko

Analysed and exposed maintenance of the complex use of power and unpower facilities which are actively utilized the leading countries of the world for defence of the national interests, dependence of efficiency of accompaniment of safety of realization of national interests is rotined on the comprehensive providing of sphere of national safety: control the system and the complex use of power and unpower counterweapons to the threats realization of national interests.

**Keywords:** national interests, organization of control the system, informative process, effectiveness of control the system providing of national safety, parameters of estimation of efficiency, comprehensive providing, power and unpower facilities.